

**SOVETLƏR DÖNƏMİNDƏ AZƏRBAYCANDA
UŞAQ ƏDƏBİYYATININ NƏŞRİ MƏSƏLƏLƏRİ
(1920-1930-cu illər)**

Leyla Abasova
Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Sg.leyla@gmail.com

***Xülasə:** Məqalədə Azərbaycanın sovetlər dönəmində ilkin olaraq uşaq ədəbiyyatı nəşr edən Azərbaycanın fəaliyyəti və uşaq ədəbiyyatının nəşrində gördüyü işlər üzrə çıxarılır. Müəyyən edilir ki, sovetlər dönəmində uşaq ədəbiyyatını nəşr edən ilk nəşriyyat "Azərneşr" olmuşdur. Bundan başqa məqalədə uşaq ədəbiyyatının nəşri işini daha da inkişaf etdirmək məqsədilə dövlət tərəfindən verilən qərar və göstərişlər də xronoloji ardıcılıqla öz əksini tapır. Məqalədə qeyd olunur ki, "Azərneşr" ölkəmizdə uşaq ədəbiyyatının nəşrini 1938-ci ilin sentyabr ayına qədər, yəni Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı yaranana qədər davam etdirmişdir. Buarada hər iki nəşriyyatın çap məhsulları araşdırılmış, müvafiq dövr üzrə nümunələr də təqdim edilmişdir. Həmçinin məqalədə uşaq ədəbiyyatı sahəsində mövcud problemlərin aradan qaldırılması ilə bağlı dövlət tədbirləri haqqında da əhatəli bəhs olunur. Məlum edilir ki, sovetlər dönəmində əsas məqsəd uşaq ədəbiyyatını inkişaf etdirmək, uşaq ədəbiyyatı sahəsində olan çatışmazlıqları aradan qaldırmaq olmuşdur.*

***Açar sözlər:** Kitab, uşaq ədəbiyyatı, uşaq ədəbiyyatının nəşr tarixi, maarifçi, ziyalılar, mətbəə, nəşriyyat, poliqrafiya, əsərlər, dərsliklər, məktəb.*

Giriş. Tarixə nəzər salsaq sovetlər dönəmində respublikamızda uşaq ədəbiyyatı nəşrini həyata keçirən ilk nəşriyyat "Azərneşr" (1920-ci ildən) olmuşdur. Məlumdur ki, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı universal nəşriyyat kimi yaradılmışdır. Belə ki, ilk illərdə nəşriyyat yarandığı gündən, əsasən, dərsliklər, uşaq ədəbiyyatı, bədii və elmi-kütləvi kitablar çap edirdi [19, 20].

Azərbaycanda hələ sovet hakimiyyətinin birinci onilliyində uşaq ədəbiyyatının nəşri sahəsində müəyyən işlər görülmüşdür. Uşaq ədəbiyyatı sahəsində əldə edilmiş müvəffəqiyyətləri möhkəmləndirmək, onu daha da inkişaf etdirmək və buraxılmış nöqsanları aradan qaldırmaq üçün 30-cu illərdə respublikada daha bir sıra tədbirlər görülür. Bu tədbirlərdən biri 1931-ci il yanvarın 17-də Bakı beynəlmillətə pedaqoji texnikumu binasında müəllimlər, kitabxanaçılar və oxucu nümayəndələrinin iştirakı ilə çağırılmış birinci ümumi Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı konfransı idi [15].

Konfransda "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının hazırkı vəziyyəti", "Uşaq ədəbiyyatına kadr hazırlığı" və "Uşaq kitablarının təbliğat və təşkilat işləri" mövzusunda üç məsələ müzakirəyə qoyulur. Konfrans bu məsələləri müzakirə

edərək uşaq ədəbiyyatının inkişaf etdirilməsi üçün xüsusi qərar qəbul edir. Qərar qeyd olunurdu ki, yeni nəslin tərbiyə olunması və formalaşması sosializm cəmiyyətinin qarşısında duran əsas məsələdir. Sosializm quruculuğuna mane olanların ifşası, dini qalıqlara qarşı mübarizə, uşaq kitablarında öz əksini tapmalıdır ki, bu da onların dünyagörüşünün inkişafına müsbət təsir etsin. Həmçinin qərarla yeni çap olunacaq kitabların dilinin uşaq səviyyəsinə uyğun olması, onların hərtərəfli inkişafına kömək edən ayrı-ayrı mövzularda yeni əsərlərin yaradılıb nəşr edilməsi üçün müəllimlərin, kitabxanaçıların, yazıçıların ittifaqının və başqa əlaqədar müəssisələrin iştirakı ilə "Azərneşr" və "Tədris metod sektoru" yanında "uşaq ədəbiyyatı bürosu" yaranması fikri irəli sürüldü.

Uşaq ədəbiyyatının daha da inkişafını təmin etmək məqsədilə, yeni kadrların yetişdirilməsi məqsəli də qərarla öz əksini tapmışdır. Bu işin yerinə yetirilməsi üçün Azərbaycan yazıçıları ittifaqı yanında uşaq ədəbiyyatı bölməsinin yaradılması məqsədəuyğun hesab edilməlidir [2, 51].

Qərarla tələb olunan məsələləri həyata keçirmək üçün konfransın irəli sürdüyü tədbirlərdə göstərilirdi ki, pioner və komsomol mətbuatında bədii əsərlərlə iştirak edən, yazıçılar arasında uşaq ədəbiyyatı ilə məşğul olan gənc yazıçıları cəlb edərək, yazıçılar ittifaqı yanında xüsusi bir ədəbiyyat dərəcəsi yaradıb, onlara istiqamət vermək lazımdır.

Uşaq ədəbiyyatı kadrlarının inkişaf etdirilməsi də konfransın tədbirlərində xüsusi yer tuturdu. Belə ki, "Azərneşr" yanında uşaq ədəbiyyatı tərcüməçisi hazırlamaq üçün kadrlara metodik rəhbərlik göstərilməsi uşaq ədəbiyyatı üzrə müsbətlər keçirərək, əsər yazan müəllimlərin mükafatlandırılması, ən qabaqcıl məktəblərin yanında müəllimlərin rəhbərliyi altında həvəskar müəllim və tələbələr üçün ədəbiyyat dərəcələri təşkil edilməsi və onlara verilən mövzular əsasında yazılan ən yaxşı əsərlərin çap olunması irəli sürüldü. Bütün bu işlərə rəhbərlik isə Xalq Maarif Komissarlığının metod bölməsinə tapşırıldı [2, 52].

Konfransın qərarlarından aydın olur ki, uşaqlar üçün yazılan və nəşr olunan ədəbiyyat azlıq təşkil etdiyi kimi, onlar əksər halda balacaların yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmadığından dövrün tələblərinə də cavab verə bilməmişlər.

Bədii ədəbiyyat sahəsindəki bu gerilik partiya və hökumətin diqqətindən yayınmırdı. Təsədüfi deyildirdi ki, ÜİK (b) P MK-nın "Nəşriyyat işi haqqında" 1931-ci il 15 avqust tarixli qərarında bədii ədəbiyyatın nəşrinin genişləndirilməsi və inkişafı ciddi vəzifə kimi irəli sürülmüşdür. 1932-ci il aprelin 23-də isə ÜİK (b) P MK "Ədəbiyyat və incəsənət təşkilatlarının yenidən qurulması haqqında qərar qəbul etdi" [2, 52].

Mərkəzi Komitənin bu tarixi qərarları ölkənin hər yerində həərətə qarşılandı. Respublikamızda da bədii ədəbiyyatın nəşrinin inkişaf etdirmək üçün Azərbaycan Xalq Komissarlar Soveti hələ 1931-ci il 11 aprel tarixdə "Azərneşr"-in işi haqqında xüsusi qərar qəbul edir. ÜİK (b) P MK-nın "Ədəbiyyat və incəsənət" təşkilatlarının yenidən qurulması haqqında" qərarı isə Bakı yazıçılarının yığıncağında müzakirə olunaraq müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Yığıncaqda Azərbaycan sovet ədəbiyyatının, o cümlədən Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının in-

kişəfi sahəsində bir sıra mühüm tədbirlər hazırlandı. Həmin tədbirlərin həyata keçirilməsinə rəhbərlik üçün yığıncaq xüsusi təşkilat komitəsi yaradıldı.

Məsələnin qoyuluşu. Azərbaycan Kommunist Partiyası respublikada, ümumiyyətlə bədii ədəbiyyatın nəşrinə, onun inkişafına ideya-siyasi cəhətdən həmişə rəhbərlik edirdi. Birinci beşilliyin sonlarında respublikada bədii ədəbiyyatın nəşri sahəsindəki geriliyi aradan qaldırmaq üçün AK (b) MK-nın mədəni təbliğat şöbəsinin 1932-ci il 30 aprel tarixli qərarı ilə Azərbaycan SSR-də bədii ədəbiyyatın artımının vəziyyətini yoxlamaq və perspektivlərini müəyyənləşdirmək üçün xüsusi briqada təşkil olunur. Yoxlamanın ilk nəticələri AK (b) P MK təbliğat şöbəsinin 1932-ci il 7 may tarixli iclasında müzakirə olunur və iclas "Azərənşər" in ümumiyyətlə bədii ədəbiyyata dair kitabların nəşri sahəsindəki fəaliyyətini qeyri qənaətbəxş hesab edir.

Bununla əlaqədar olaraq bədii ədəbiyyat nəşrinin əsaslı şəkildə yenidən qurulması və bu sahədəki işlərin sosializm quruculuğu məsələləri ilə üzvi surətdə əlaqələndirilməsi ən mühüm vəzifə kimi irəli sürülürdü.

"Azərənşər" in fəaliyyətində bəzi nöqsanların olmasına baxmayaraq, 1931-1932-ci ildə bir sıra orijinal və tərcümə bədii uşaq əsərləri nəşr olunur. Yəni 1931-ci ildə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nümunələrindən Ə.Vəliyevin "Nənəmin cəhrəsi", H.Axundlunun "Maskalı adam", 1932-ci ildə isə M.Müşfiqin "Vuruşmalar", "Bir may", "Pambıq", R.Rzannın "Çapay", M.Seyidzadənin "Şanlı gün" (poema) kitabları uşaqlara töhvə edilir.

Bu illərdə yeni orijinal əsərlər az yarandığından onların nəşri də azlıq təşkil etmişdir.

Azərbaycanda nəşriyyat və poliqrafiya sənayesinin getdikcə inkişafı uşaq ədəbiyyatı nəşrinin xeyli genişlənməsinə səbəb olur. Digər tərəfdən isə ÜİK (b) P MK-nın 23 aprel 1932-ci il tarixli "Ədəbiyyat və incəsənət təşkilatlarının yenidən qurulması haqqında" adlı qərarından sonra Rusiya proletar yazıçıları cəmiyyətinin ləğv edilib, onun əvəzində isə sovet yazıçılarının vahid ittifaqı və bununla əlaqədar olaraq Azərbaycan proletar yazıçıları cəmiyyəti əvəzində Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqının Təşkilat Komitəsinin yaradılması Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nəşrinin inkişafına böyük təsir edir. Bu tədbirdən sonra, yəni 1933-cü ildə Azərbaycan yazıçılarından Ə.Bağırzadənin pioner təşkilatı həyatından alınmış "Pioner Leyla" hekayəsi, Dadaş İslam oğlunun "Kolxoz qızı", A.Şaiqin "Molla Nəsrəddin" lətifəsindən alınmış "Eşşək üzərində səyahət" və "Seçilmiş hekayələri" orta yaşlı uşaqlara məxsus Məhəmməd Zeynalzadənin "İldırım və Şura", Ə.Kazımın "Pəhləvan nəzər və igid qardaş", Ş.Abbasovun "Barasbi", M.Seyidzadənin məktəbli pionerləri neftin çıxarılması və fəhlələrin gərgin işi ilə tanış edən "Neftə doğru", İ.Zərgərlinin Q.Vəlibəylinin "Hesab öyrənək" əsəri "Azərənşər" tərəfindən çapdan buraxılır.

M.Qorki bu qərarla əlaqədar olaraq özünün "Mövzular haqqında" məqaləsini yazır. Böyük yazıçı ölkəmizdə uşaq ədəbiyyatının mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu qeyd edərək göstərirdi ki, uşaqlar üçün yazılan kitablar gərək onların dünyagörüşlərini genişləndirib formalaşdırsın, təkcə hazır və keçmiş təsvir

etməklə qalmayıb, həm də gələcək haqqında balacalara dəyərli bilik versin, qazılan müvəffəqiyyətlərin inkişafını inqilabi prosesdə tərənnüm etsin [2, 53].

Bu göstərişləri əsas götürən Azərbaycan yazıçı və şairləri həm bu səpkidə orijinal uşaq əsərləri yazır, həm də rus və xarici ölkə ədiblərinin bir sıra əsərlərini tərcümə edərək çap etdirirlər. Belə orijinal əsərlərdən A.Şaiqin kiçik yaşlı uşaqların məşğələ və oyunlarını düzgün təşkil etmək məsələsinə həsr edilən "Oyunçu bağalar", "Çocuq şeirləri", "Eşşək üzərində səyahət" (II çapı) və alleqorik ifadə tərzii ilə mənalı hadisələr təsvir edən "Tülkü həccə gedir" (II çapı), S.S.Axundovun "Qaraca qız", M.Müşfiqin xəyanət və zorakılığa qarşı birgə mübarizə, həmçinin ayıq olmaq, ağıllı məsləhətlərə qulaq asmaq kimi keyfiyyətləri yığcam, aydın və maraqlı süjetdə oxuculara çatdıran "Səngül, Şüngül, Məngül" mənzum nağılı, Ə.M.Qafarlının "Oktyabr"at", R.Rzannın kapitalist ölkələrində zəhmətkeşlər arasındakı inqilabi yüksəlişin təsvirinə həsr olunmuş "Pionerin məktubu" (ruscadan iqtibas edilmişdir), Əli Sübhinin "Şeirlər", M.M.Seyidzadənin kitabları sevməyi, onun qeydinə qalması və ondan xüsusi səliqə ilə istifadə etməyi uşaqlara çatdıran "Pinti Həsən" (S.Marşakın "Kitabların başına gələnlər" (1932) şeirindən iqtibas edilmişdir) və başqa kitabları qeyd etmək olar.

Azərbaycan sovet yazıçılarının 1934-cü il iyunun 13-17-də çağırılmış I qurultayı da uşaq ədəbiyyatının inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, qurultay ÜİK (P) MK-nın 23 aprel 1932-ci il tarixli qərarından sonra Azərbaycan yazıçıları İttifaqı Təşkilat Komitəsinin fəaliyyətinə yekun vurub ədəbiyyatın gələcək vəzifələrini müəyyənləşdirərək sənətkarlıq, ədəbi tənqid məsələləri ilə yanaşı uşaq ədəbiyyatı məsələsinə də müzakirə etdi. Qurultayda Hacıbaba Nəzərli Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının ləng inkişafını qeyd edərək göstərdi ki, "...çocuq ədəbiyyatımız çox geridədir. Bu gün cocuqlara veriləsi lazımi ədəbiyyatımız yoxdur. Bizim yazıçılarımızın bir çoxu pedaqoji institutlarını qurtarmışdır. Ancaq onlar çocuqlar üçün əsər yazmayırlar. Deyirlər ki, əgər biz çocuq ədəbiyyatı yazsaq, onda çaşarıq və uşaqların tərbiyəsini, psixologiyasını pozarıq. Bu çox böyük səhlənkarlıqdır" [2, 54].

1934-cü il avqustun 17-də çağırılmış sovet yazıçılarının birinci qurultayında S.Marşak "Balacalar üçün böyük ədəbiyyat" mövzusunda məruzə etdi. Qurultayda M.Qorki uşaq ədəbiyyatını inkişaf etdirməyin yolları haqqında danışırkən sovet uşaqlarının həyatındakı yeniliyi görüb, göstərməyi mühüm bir vəzifə olaraq qarşıya qoydu: "Yeni insanın inkişafı xüsusilə uşaqlarda aydın nəzərə çarpmaqdadır. Onlar isə tamamilə ədəbiyyatın diqqət dairəsindən kənardadır qalmışlar; sanki yazıçılarımız uşaqlara dair və uşaqlar üçün yazdığı özlərinə əskiklik hesab edirlər".

Azərbaycan Kommunist (b) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin katibliyi 1933-cü il may ayının 14-də "Azərənşər" haqqında qərar qəbul etmişdir. Qərarda Azərbaycan Kommunist (b) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Təbliğat Təşviqat şöbəsinə və Ə.Triniçə "Azərənşər" in işinin yenidən təşkili və onun müəllif kadrlarının toplanmasını, tərbiyə və təşkil edilməsini həyata keçirmək, bu işdə nəşriyyat mərkəzə çevirmək tapşırılırdı. Burada "Azərənşər" in strukturunda

oğrusu”, Ş. Abbasovun “26 komissarlar”, Ə. Əkbərin “Kiçik heykəltaraş”, Əbdül Kazımın “Sayıq uşaqlar”, Mustafa Çobanzadənin “Pioner və məktəbli avtomodelizmi öyrən”, M.F. Axundovun orta və böyük yaşlı uşaqlar üçün “Al-danmış kəvakib-hekayəti Yusif şah”, A. Şaiqin “Məktub yetişmədi”, M. Seyidzadənin təbiət hadisələri haqqında məktəbəqədər və kiçik yaşlı uşaqlara məlumat verən “Kim güclüdür” və “Nərgiz”, M. Dilibazinin vətənimizin zəngin təbiətini, pioner və məktəblilərin işini, nəcib arzularını, ictimai faydalı işlərə həvəsini və s. əks etdirən “İlk bahar” şeirlər kitabı, N. Rəfibəylinin “Qoççaq Kərim”, B. Qasımzadənin inqilabdan əvvəl uşaqların çətin həyatını, Azərbaycan-da Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra isə onların şən və xoşbəxt yaşamasını təsvir edən “Murad” poeması, “Nəğmələr” kitabı və başqa əsərlər mütaliə üçün çap edilmiş ən yaxşı kitablardır.

Məsələn, “Azərnəşr”də 1937-ci ilin planında olan 70 kitab əvəzinə 17, 1938-ci ilin yanvar – avqust ayları içərisində isə 27 kitab buraxılmışdır. Keyfiyyətcə o qədər də yaxşı olmayan bu kitablardan içərisində klassik yazıçıların əsərləri azlıq təşkil edirdi [3].

“Azərnəşr” ölkəmizdə uşaq ədəbiyyatının nəşrini 1938-ci ilin sentyabr ayına qədər, yəni Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı yaranana qədər davam etdirmişdir.

İkinci beşillik ərzində uşaq ədəbiyyatının nəşrinə nəzər saldıqda müsbət cəhətlərin də az olmadığını şahidi oluruq.

Bu dövrdə nəşr olunmuş Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının müsbət cəhətlərindən biri xalq ədəbiyyatından, folklorlardan istifadə edilmişdir. Vaxtilə A. Şaiqin xalq nağıllarından istifadə yolu ilə yaratdığı “Tıq-tıq xanım”, “Tülkü həccə gedir”, “Yaxşı arxa” kimi əsərlər uşaqların ən sevimli kitabları olmuşdur. M. Müşfiqin “Şəngül, Şüngül, Məngül”, “Kəndli və ilan”, M. Seyidzadənin “Qızıl quş”, “Ayaz”, “Nərgiz”, H. Əlizadənin “Gülbala”, S. Vəliyevin “Molla Məmiş və sandıq”, A. Şaiqin “Qoçpolad”, “Eloğlu”, N. Rəfibəylinin “Kəndli və qurd nağılı” və başqaları folklorlardan istifadə etmək yolu ilə yaranan gözəl uşaq əsərləridir. Bu dövrdə folklorumuzun toplanıb tədqiq edilməsi və bundan istifadə yollarının elmi-nəzəri cəhətdən işlənməsi də tələb olunurdu. Çünki, xalq şairi S. Vurğunun dediyi kimi “Uşaqlarımız üçün romantik əsərlər yaratmaqdan ötrü ən gözəl mənbələr bizim nağıllarımız və əfsanələrimizdir” [2, 57].

Bəhs olunan dövrdə Azərbaycan sovet uşaq ədəbiyyatının böyük nailiyyətlərindən biri də rus, SSRİ xalqları və dünya ədəbiyyatı klassiklərinin əsərlərinin tərcümə etməklə onu zənginləşdirməkdən ibarət olmuşdur. Əgər bu iş o dövrdə sözün əsil mənasında tam yüksəkliyə qaldırılmamış olsa da, artıq A.S. Puşkin, A.I. Krilov, L.N. Tolstoy, M.Y. Lermantov, A.P. Çexov, V. Hüqo, Mark Tven, Şiller, Svift, Jül Veri, Oldric və başqalarının əsərlərinin tərcümə olunub və kiçik oxucularına çatdırılması mühtəm hadisə kimi qiymətləndirilməlidir.

Keyfiyyət məsələsinə gəlincə, hələ uşaq kitablarının dilində, formaya salınmasında, şəkillərində, şriftində bir çox nöqsanlar olmasına baxmayaraq, heç bir elmi və texniki bazası olmayan inqilabdan əvvəlki dövrdə və respubli-

kaımızda Sovet hakimiyyətinin birinci on illiyində çap olunan kitablarda ölçüyə gəlməz dərəcədə inkişaf hiss olunurdu. Xüsusilə on illiyin ortalarından, çap edilməli olan orijinal uşaq ədəbiyyatı əsərlərinin Azərbaycan elmi-tədqiqat pe-daqoji institutunda əvvəlcədən müzakirə edilməsi uşaq ədəbiyyatının nəşrini xeyli yaxşılaşdırmışdır. Eləcə də bədi tərcümə səhəsinə bir sıra yeni tərcüməçilərin cəlb edilməsi əsərlərin keyfiyyətinə müəyyən təsir etmişdir.

Uşaq ədəbiyyatında müsbət cəhətlərlə yanaşı, əlbəttə, bəzi nöqsanlar da yox deyildir.

Bu illərdə istifadəyə verilən kitabların çoxunda heyvanlardan danışılır, həyatın bəzəyi olan insan və onun tədqirəlayiq işləri az işıqlandırılmışdır. Uşaq oxuduğu kitabda özünü və yoldaşlarını, müəllimi, ailəsini, məktəb və başqa məsələləri az gördüdü.

Mətbuat səhifələrində yazıçı və şairlərimiz inqilab rəhbərləri, vətəndaş müharibəsinin qəhrəmanları, xalqımızın Babək, Koroğlu, Nəbi kimi qəhrəmanları, Nizami, Füzuli, Vaqif, M.F. Axundov, Sabir kimi oğulları haqqında, qabaqcıl adamlar haqqında qələmlərini sünmədiyi tənqid edilir.

Nöqsan cəhətlərdən biri də dünya xalqları uşaq ədəbiyyatının tərcümə və nəşrinə az fikir verilməsidir. Ukrayna, Gürcüstan və digər milli respublika və vilayətlərin gözəl uşaq ədəbiyyatı nümunələri o dövrdə az olmuşdur. ÜİK (b) P MK-nın katibi Andreyev 1936-cı il yanvarın 19-da ÜİLKİ MK yanında birinci uşaq ədəbiyyatı müşavirəsində haqlı olaraq deyirdi: “...dünya ədəbiyyatında uşaq ədəbiyyatı üçün yaxşı olan hər nə varsa hamısını toplayıb onları bizim şura uşaq uşaq üçün yaxşı etmək lazımdır”.

Əlbəttə, ikinci beşillik dövərində uşaq ədəbiyyatı sahəsində buraxılmış nöqsanların aradan qaldırılması üçün sonrakı illərdə xüsusi tədbirlər görülmüşdür.

Nəticə. 1930-cu illərdə respublikada Uşaq və Gənclər ədəbiyyatının nəşrinə diqqət və qayğı göstərilmişdir. Belə ki, hələ 1933-cü ildə “Azərnəşr”in nəzdində təşkil edilmiş uşaq ədəbiyyatı şöbəsində uşaqlar və gənclər üçün ədəbiyyat nəşri sahəsində müəyyən işlər görülmüşdür. 1935-ci ildə şöbə 65 adda 200 çap vərəqi həcmində uşaq ədəbiyyatı nəşr etmişdir. Lakin yetişməkdə olan gənc nəslin təlim-tərbiyəsində kitabların nə qədər böyük rol oynadığını nəzərə alsaq bu qeyd etdiyimiz faktın olduqca kiçik olduğu diqqəti cəlb edir. Deməli, uşaq və gənclərin kitabla tələbatını ödəmək məqsədilə ayrıca müstəqil nəşriyyatın yaradılmasını şərait tələb edirdi. Çünki uşaqlar və gənclər müxtəlif təhsil müəssisələrində təhsil alır, elmi-texniki yeniliklərin öyrənilməsinə maraqlı göstərilirdilər. Buna görə də uşaqlar və gənclər üçün çap edilən kitablardan rəngarəng və müxtəlif olmalıydı. Vəziyyəti nəzərə alan AK (b) P MK-nın uşaq və gənclər ədəbiyyatını çap etmək üçün xüsusi nəşriyyatın təşkilini vacib sayır. Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqı (Azər.LKİ) MK yanında Uşaq Və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı – (“Uşaqgəncnəşr”) təşkil edilməsi haqqında Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin və Azərbaycan Kom-munist (b) P MK-nın 1938-ci il 9 avqust tarixli 4465 №-li qərarında deyilir: “Uşaq və gənclər ədəbiyyatı nəşr edilməsi işini yaxşılaşdırmaq üçün Azərbaycan

can SSR Xaiq Komissarları Soveti və Azərbaycan Kommunist (b) P MK alırlar: 1. 1938-ci il avqust ayının 1-dən etibarən Azərbaycan LKGİ MK yanında Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı – (“Uşaqgəncnəşr”) təşkil edilsin”.

Beləliklə, ÜLKGİ MK-nın V plenimumun qərarına uyğun olaraq 1938-ci ilin sentyabrından AZ. LKGİ MK nəzdində Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı fəaliyyətə başlayır [3].

Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatı 1938-ci ilin sentyabr-dekabr ayları ərzində 328 min tirajla 31 kitab çapdan buraxır [13]. Beləliklə, Uşaq və Gənclər Ədəbiyyatı Nəşriyyatının yaradılması Azərbaycanın bütün gəncliyi tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılanır.

Azərbaycanın bir çox yazıçıları, şairləri və rəssamları uşaq və gənclərə aid orijinal əsərləri yaratmaq üzərində işləməyə hazır olduqlarını bildirirlər [13].

Bu dövrdə Abdulla Şaiq, Seyidzadə, Məmməd Rahim, Paşayev Mircəlal və b. uşaq əsərləri yaratmaq üzərində böyük zəhmət sərf etmişlər. Bunların içərisində Seyidzadənin “Pilotlar”, “Nərgiz”, Abdulla Şaiqin “Tapdıq Dədə”, “Yaxşı arxa”, Məmməd Rahimin “İldırım kitabı” və s. xüsusilə qeyd edilməlidir [13].

Nəşriyyat Böyük Vətən Müharibəsi ərəfəsində uşaqları və gəncləri nəzərdə tutan xeyli ədəbiyyat çapdan buraxmışdır. Bütün nəşriyyat sistemində olduğu kimi “Uşaqgəncnəşr”də kitabların nəşrində, formalaşmasında ən mühüm amil nəşriyyatın maddi-texniki bazasının dövrün tələbləri səviyyəsində qurulmasıdır. Çox təəssüf ki, 1930-cu illərdə latın qrafikası ilə 1939-cu ildən isə rus qrafikası (kiril) əsasında kitabların buraxılması bu müəyyən mənada çap avadanlığının yeniləşdirilməsini tələb edirdi.

Vaxtilə Belinski demişdir: “Tərbiyə böyük işdir. O, insanın taleyini həll edir”. Bu, həqiqətən belədir. Xüsusilə ədəbiyyat və incəsənət sahəsində tərbiyə məsələsi – uşaqların bədii tərbiyəsi məsələsi mühüm yerlərdən birini tutur. Əsərdə ustalıqla yaradılmış hər hansı bir müsibət sima, gənc oxucuya böyük təsir edir, onda həyata, insanlara olan münasibəti daha da dərinləşdirir. Bu cəhətdən, yəni uşaqları igidliyə, fədakarlığa, namuslu, müstəqil və zəhmət sevməyə çağıran, onları gələcək mübarizələrə ruhlandıran əsərlər yaradılması cəhətdən yazıçılarımızın qarşısında hər zaman böyük və ciddi vəzifələr durmuşdur.

Böyük Vətən müharibəsindən əvvəl və sonra ədəbiyyatımız bir sıra görkəmli uşaq əsərləri – dramlar, hekayələr, povestlər, poemalar, nəğmələr və s. ilə zənginləşmiş, bunlardan bəziləri uşaqlar arasında böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır. Bu illərdə Qocaman ədiblərdən M.S.Ordubadinin “Leytenant İvanov adına körpələr evi” hekayəsi, A.Şaiqin mənzum nağılları, “Araz” romanı, “el oğlu”, “Vətən” poemaları, “Vəzifə” hekayəsi, S.Vurğun, S.Rüstəm, M.Rahim, M.Seyidzadə, M.Dilbazi, Ə.Cəmil, R.Nigar və başqa yazıçılarımızın uşaqlar üçün yazdığı pyes, poema, şeir və nəğmələri uşaq və gənclərin həyatında böyük rol oynamışdır.

Böyük Vətən müharibəsi ədəbiyyat və incəsənətin hər sahəsində olduğu kimi, uşaqlar və gənclər ədəbiyyatı sahəsinə də öz təsirini göstərdi. Bu dövrdə uşaqlar üçün əsərlər yazılması məsələsi daha böyük əhəmiyyət kəsb etdi. Bu-

nunla əlaqədar olaraq uşaq yazıçılarının öhdəsinə bir sıra yeni, şəxsi və məsul vəzifələr düşdü. Onlar bütün varlıqları ilə və daha dərinləndirən hiss etdilər ki, gənc oxucuların haqlı tələblərini ödəmək üçün xalqımız, ölkəmiz, cəbhə və arxa qəhrəmanlarımız haqqında, öz igidlikləri ilə şöhrət qazanmış sayısız hesabsız uşaqlar haqqında doğrun, yetgin əsərlər yaratmaq lazımdır. Bu vəzifəni də, şübhəsiz ki, müxtəlif döyüş səhnələrini gənc oxuculara sadəcə nəql etmək yolu ilə yetirmək olmaz. Uşaqlar üçün yazılan və yaradılacaq əsərlər, onlara həqiqi vətənpərvərlik hissi tələq etməli, onların bədii zövqünü hərtərəfli təmin etməlidir. Gənc oxucular, onlar üçün yazılan hər hansı bir əsərdə müharibədə iştirak edən xalqların, o cümlədən Azərbaycan xalqının möhkəm mənəvi qüdrətini tam mənəsilə görməli, fədakar insanların gördüyü işlərlə daha yaxından tanış olmalıdırlar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı:

1. Xəlilov A. İnkilabdan əvvəl Azərbaycanda uşaq kitablarının nəşri tarixindən // ADU. “Elmi əsərlər” jur., “Tarix və fəlsəfə” seriyası, 1969. – S. 81-88
2. Xəlilov A. İkinci beşillik dövründə Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının nəşri (1933-1937) // ADU. “Elmi əsərlər” jur., “Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya” seriyası, 1970. – S.51-57
3. Pisman G. (Azərbaycan LKGİ MK katibi) Uşaq bədii ədəbiyyatının keyfiyyətini yüksəltməli // “Ədəbiyyat” qəz., 1940-cı il, 1 fevral.
4. Uşaq bədii ədəbiyyatına ciddi diqqət // “Ədəbiyyat” qəz., 1940-cı il, 1 fevral.
5. Musayev Q. Uşaq ədəbiyyatının bəzi məsələləri // “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., 1954-cü il, 3 aprel.
6. Rzaquluzadə M. Uşaqlar üçün və uşaqlar haqqında ədəbiyyat // “Ədəbiyyat” qəz., 1944-cü il, 4 oktyabr.
7. Kamran M. Ədəbiyyatımızda uşaq surətləri//“Ədəbiyyat” qəz., 1947-ci il, 6 avqust.
8. Abasova L.Q. Orta məktəb dərslərlərinin quruluşu və tərtibatı haqqında. Kitabxana-informasiya fəaliyyəti və biliklər cəmiyyəti: inteqrasiya meyilləri və çağırışlar” mövzusunda respublika elmi konfransının materialları. Bakı, 20 dekabr, 2017-ci il, s.107-109
9. Əhmədov H. “Ana dili” dərslərlərimizin tərtibi və nəşri tarixindən Tərəvətin saxlayan dərslərlər // “Azərbaycan müəllimi” qəz., 2010, 22 oktyabr.
10. Əfəndiyev R.B. Uşaq baxçası. /tərtib və transliterasiya: H.M.Əhmədov. (Bu kitab 1912-ci ildə nəşr olunmuş dördüncü nəşrin əsasında transliterasiya olunmuşdur). Bakı: “Beynəlxalq Universitet” nəşriyyat və poliqrafiya mərkəzi, 2010, 192 s.
11. Əfəndiyev R. Uşaq baxçası. Tiflis, 1912.
12. “Kommunist tərbiyəsi uğrunda”, 1931, № 2-3, səh.106
13. Azərbaycan kitabı: bibliografiya. 3 cildə. –I cild. (1780-1920). /tərtib edən. Ə.Y.Əliyev. –Bakı, 1963.
14. Xəlil Z., Əsgərli F. Uşaq ədəbiyyatı: Dərslük. – Bakı: ADPU, 2007. – 490 s.
15. Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı: Ali məktəblər üçün dərslük. – Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007. – 444 s.
16. Puşkin. Torqu və balıq. /Mütərcim: Firidun bəy Kəçərli. –İrəvan: Qulamiryanın mətbəəsi, 1892. –12 s.

17. Mikayıl Q. – R. Şura çocuq ədəbiyyatı uğrunda //İnqilab və mədəniyyət, 1935. – №2. – 35-40.
18. Şaiq A. Uşaqların zövqünü oxşayan əsərlər yazaq. //Ədəbiyyat qəzeti, 1940-cı il, 1 fevral.
19. Abasova L. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatının “Azərnəşr”in yaranması və fəaliyyəti. –Bakı: “Aspoliqraf”, 1920. – 352 s.
20. Uşaq və gənclər ədəbiyyatı // Ədəbiyyat qəz., 1944-cü il, 4 oktyabr.
21. Əbülhəsən Ə. Uşaq ədəbiyyatı haqqında // Ədəbiyyat qəzeti, 1950-ci il, 16 may.
22. Qasımzadə H. Uşaqgəncnəşr 1954-cü ildə // Ədəbiyyat və incəsənət qəz., 1954-cü il, 1 yanvar.
23. Bağırzadə Ə. Uşaqlar və gənclər üçün qiymətli kitablar yaradaq // Ədəbiyyat və incəsənət qəz., 1954-cü il, 17 iyul.
24. Kazım Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı tarixinə dair // Ədəbiyyat qəz., 1938-ci il, 6 iyun.
25. Azərbaycan nəşriyyat işçilərinin müşavirəsi // Ədəbiyyat qəzeti, 1948-ci il, 10 iyul.
26. Əhmədov H. “Ana dili” dərslərlərimizin tərtibi və nəşri tarixindən Tərəvətini saxlayan dərslərlər// Azərbaycan müəllimi qəz., 2010-cu il, 5 mart.
27. Əbdürrəhmanoğlu Z. Kiçik əsərlərin böyük nöqsanları haqqında // Ədəbiyyat qəz., 1939-cu il, 5 iyun.
28. Mikayıl R.Q. Sovet çocuq ədəbiyyatı sahəsində müvəffəqiyyət və vəzifələrimiz // Ədəbiyyat qəz., 1936-cı il, 7 noyabr.

Leyla Abasova

Issues of children's literature publication in Azerbaijan in the soviet period

Summary: The article reveals the activities of Azernashr, the first publisher of children's literature in Azerbaijan during the Soviet era, and the work done in the publication of children's literature. It is established that Azernashr was the first publishing house to publish children's literature during the Soviet period. In addition, the article reflects the decisions and instructions given by the state in order to further develop the publication of children's literature in chronological order.

It is noted in the article that "Azernashr" continued to publish children's literature in our country until September 1938, until the establishment of the Children's and Youth Literature Publishing House. The printed materials of both publishing houses were studied here, and samples for the relevant period were presented. The article also discusses the state measures to eliminate the existing problems in the field of children's literature. It is known that the main goal of the Soviet period was to develop children's literature, to eliminate the shortcomings in the field of children's literature.

Key words: Book, children's literature, history of publishing children's literature, enlightener, intelligentsia, printing house, publishing house, polygraphy, works, textbooks, school.

Лейла Абасова

Вопросы издания детской литературы в Азербайджане в советский период

В статье раскрывается деятельность Азернашра, первого издателя детской литературы в Азербайджане в советское время, и работа, проделанная

в издании детской литературы. Установлено, что «Азернешр» был первым издательством, выпускавшим детскую литературу в советский период. Кроме того, в статье отражены решения и поручения, данные государством в целях дальнейшего развития детской литературы в хронологическом порядке.

В статье отмечается, что «Азернашр» продолжал издавать детскую литературу в нашей стране до сентября 1938 года, до создания Издательства Детской и Юношеской Литературы. Здесь была изучена печатная продукция обоих издательств, представлены образцы за соответствующий период. Также в статье рассматриваются меры государства по устранению существующих проблем в сфере детской литературы. Известно, что главной целью советского периода было развитие и устранение недостатков в области детской литературы.

Ключевые слова: Книга, детская литература, история издания детской литературы, просветитель, интеллигенция, типография, издательство, полиграфия, произведения, учебники, школа.

Rəyçi: p.ü.f.d., dos. K.İ.Aslan